

Грицай Ю. В.,

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

СКЛАДОВІ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «МОЛОДЬ»: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Анотація. У статті проаналізовано підходи до визначення поняття «молодь». Досліджується визначення поняття «молодь» у філософії, соціології, психології та юридичній науці. Молодь розглядається як соціально-правова категорія. Здійснено науково-теоретичне дослідження складових, що визначають сутність поняття «молодь» і мають вплив на механізм реалізації юридичних гарантій і права на працю.

Ключові слова: молодь, неповнолітні, особлива соціально-демографічна група.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні в умовах ринкової економіки загострена проблема ефективної реалізації та захисту права молодих громадян на працю, які з об'єктивних причин є соціально вразливою й незахищеною категорією населення. Такі зміни, безумовно, позначаються на ринку праці, попиті й пропозиції робочої сили, життєвому рівні населення, впливають на соціальне становище найманих працівників, особливо молоді. На сучасному етапі розвитку держави рівень безробіття і трудова міграція молоді сягає високих показників. Молодь є об'єктивною цінністю будь-якого сучасного суспільства. Будучи особливою соціально-демографічною групою, молодь є потенціалом економічного й інноваційного розвитку будь-якої держави. Молодь як особлива категорія населення з погляду соціально-психологічного аспекту характеризується пошуком власного шляху, прагненням до самореалізації. Однак водночас стикається із проблемами працевлаштування, насамперед у зв'язку з відсутністю досвіду роботи. Відсутність професійних знань і досвіду роботи є основним недоліком, який перешкоджає працевлаштуванню молодих людей. Вітчизняне трудове право розглядає молодь як особливу категорію працівників. В умовах кодифікації трудового законодавства України постає проблема визначення поняття молоді у трудовому праві.

Окремих елементів цієї проблеми торкалися у своїх наукових працях В. Боряз, В. Добриніна, А. Овсянкін, Г. Файнбург, Г. Шебанова, Ю. Щотова та інші. Проте зроблені в них висновки й подані пропозиції потребують переосмислення з урахуванням тих соціально-економічних змін, які відбуваються в суспільстві протягом останнього часу.

Метою статті є розгляд сучасних підходів до визначення поняття «молодь», аналіз складових цього поняття, що впливають на механізм реалізації юридичних гарантій і права на працю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Починаємо дослідження з аналізу поняття молоді, яку прийнято вважати особливою соціально-демографічною групою.

У соціологічному словнику [1, с. 153] дається два визначення сутності молоді:

1. У широкому сенсі – це широка сукупність групових спільнот, яка утворюється на основі вікових ознак і пов'язаних із ними основних видів діяльності.

2. У вузькому сенсі – соціально-демографічна група, котра виділяється на основі зумовлених віком особливостей соціального становища молодих людей, їх місця в соціальній структурі суспільства, специфічних інтересів і цінностей.

У дослідженні «Соціологія молоді» [2, с. 47] англійський учений Саймон Фрис запропонував свій підхід до визначення поняття «молодь», а саме: він розглядає соціальний контекст стану молодості як процес переходу від дитинства до зрілості. Основними напрямками змін від дитинства до дорослого життя є такі: перехід від залежності – до незалежності, від безвідповідальності – до відповідальності. На його думку, вікові межі молоді повинні бути від 11 до 30 років.

Заслуговує на увагу думка вченої В. Добриніної, яка розглядає молодь із погляду соціально-психологічного підходу, тому звертає увагу, що для визначення поняття «молодь» необхідно враховувати психофізичні, економічні та соціальні критерії. Отже, розуміє «молодь» як найбільш динамічну частину суспільства, яка проходить стадію формування організму й психіки, належить до вікової групи, котра перебуває на стадії фізичного та духовного становлення [3, с. 78]. Саме таке визначення молоді підкреслює необхідність диференційованого підходу до регулювання праці молоді з урахуванням фізіологічних і психічних особливостей.

Згідно із філософським енциклопедичним словником [4, с. 384], молодь є соціально-демографічною групою, яка виділяється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану та зумовлюється наявністю певних соціально-психологічних властивостей, що мають соціально-історичну природу й залежать від суспільства, його устрою, культури та інших особливостей.

В. Боряз, виходячи із філософських позицій сформулював досить складне й змістовне визначення поняття «молодь». На його думку, молодь – це об'єктивне суспільне явище, що виступає завжди як специфічна вікова велика суспільна група, її сутність на будь-якому етапі історичного руху втілена в тій частині людства, яка є сукупним суб'єктом певної конкретно-історичної форми суспільства. В. Боряз вважає, що досягнення молоддю стану повного привласнення природи та сутності цієї частини людства є моментом ствердження молоді як цілісного й усебічного суб'єкта та об'єкта суспільного руху й тим самим власного заперечення себе як молоді. Він визначає, що вікові межі молоді від 14 до 35 років об'єктивно зумовлені тривалістю періоду її розвитку, а вікові градації в цих межах – тривалістю окремих стадій розвитку [5, с. 99].

На сьогодні досі відсутнє єдине комплексне нормативне визначення поняття «молодь». Законодавець надає дефініцію «молоді, молоді громадяни» у ст. 1 Закону України «Про сприяння соціальному положенню та розвитку молоді в Україні» від 05 лютого 1993 р. № 2998-ХІІ (зі змінами та доповненнями), визначаючи їх як громадян України віком від 14 до 35 років [6]. Складові цього поняття – вік від 14 до 35 років і належність до

громадянства України. Разом із тим законодавець у вищевказаній статті уточнює, що неповнолітні – це громадяни віком до 18 років. Отже, поняття «молодь» неоднорідне й містить такі категорії: неповнолітній – особа у віці від 14 до 18 років, дитина – особа віком до 18 років. Звернімо увагу на ст. 6 Сімейного кодексу України, у якій закріплено таке: малолітньою вважається дитина до досягнення нею 14 років; неповнолітньою вважається дитина у віці від 14 до 18 років [7].

Виходячи зі змісту положень ст. ст. 32, 34, 35 Цивільного кодексу України, «молодь» можна розглядати через критерій цивільної дієздатності. Від 14 до 18 років особа є неповнолітньою й наділене неповною цивільною дієздатністю. Повну цивільну дієздатність має особа, яка досягла 18 років (повноліття). Варто відзначити, що, відповідно до ст. ст. 34, 35 Цивільного кодексу України [8], повна дієздатність може бути дана фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором; яке є неповнолітньою й записаною батьком чи матір'ю дитини, яка досягла 16 років і бажає займатися підприємницькою діяльністю; яка не досягла повноліття в разі реєстрації шлюбу.

Згідно зі ст. 188 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) [9], заборонено приймати на роботу осіб молодших за 16 років. Як виняток із загального правила, за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, допускається прийняття на роботу осіб, які не досягли 15-річного віку. Дopusкається також прийняття на роботу осіб, які досягли 14-річного віку. При цьому прийняття на роботу має відповідати низці умов: метою є підготовка молоді до продуктивної праці; прийняття на роботу допускається для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю неповнолітній особі; робота не повинна порушувати процес навчання й має виконуватися у вільний від навчання час; має бути отримана згода одного з батьків або осіб, які їх замінюють.

Відповідно до положень п. 1 ст. 197 КЗпП України [9], працездатній молоді – громадянам України віком від 15 до 28 років після закінчення або припинення навчання в загальноосвітніх, професійних навчально-виховних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки й перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби надається перше робоче місце на строк не менше ніж два роки.

Згідно з даними Організації Об'єднаних Націй, до молоді зараховують осіб віком від 15 до 24 років [10, с. 24]. ЮНЕСКО [11] визначає молодь залежно від контексту. Для діяльності на міжнародному рівні використовується універсальне визначення ООН (особи віком від 15 до 24 років), а для діяльності на національному рівні – буде використовуватися визначення молоді, яке юридично закріплено в конкретній державі.

Варто зазначити, що в багатьох європейських і розвинутих країнах світу таких періодом молодості визначають вік із 12 до 24 років, ділячи молодь на групи: «юнацтво» й «молоді дорослі». До першої групи належать особи віком від 12 до 18 років, до другої – від 18 до 24 років [12, с. 18].

Г. Шебанова, досліджуючи питання праці молоді, під «молоддю» розуміє групу суспільства, що відрізняється від інших робітників і службовців як за віком, так і особливостями свого становища у сфері трудових правовідносин, зумовленими початком трудової діяльності, а також поєднанням праці із навчанням. На її думку, нижня вікова межа повинна збігатися з віком, із якого допускається прийняття на роботу, а верхня вікова межа повинна дорівнювати 27–30 рокам, оскільки саме в цей вік закінчується біологічне становлення організму, формування

професійних інтересів і первісна професійна підготовка більшості молоді, що починає свій трудовий шлях, а також спливає строк дії встановлених додаткових гарантій для молодих робітників і службовців [13, с. 122].

Характеризуючи особливий статус молоді у трудових правовідносинах, Ю. Щотова запропонувала таке визначення поняття «молодь»: категорія осіб у віці від 14 до 28 років, якій, з метою залучення до продуктивної суспільної праці в період початкового соціального становлення, законодавством встановлюються додаткові, порівняно з іншими працівниками, пільги й гарантії працевлаштування, професійного навчання та трудової діяльності [14, с. 36].

Отже, молодь є, по-перше, специфічним суб'єктом правовідносин, особливою категорією населення, характеризується фізіологічними та психологічними особливостями, вимагаючи окремого підходу до регулювання праці, по-друге, об'єктом державної молодіжної політики. Необхідно єдине уніфіковане й систематизоване юридичне визначення поняття «молодь», із чітким урахуванням вікових меж і всієї специфіки цієї категорії працівників.

У сучасній науковій літературі [15, с. 128] молодь прийнято ділити на такі вікові групи з урахуванням нормативного визначення:

– 14–16 років – підлітки. Це вік продовження статевого дозрівання, паралельно з яким відбувається становлення інших біологічних систем організму. Для цього віку характерні максимальні диспропорції в рівні й темпах фізіологічного та психологічного розвитку. Це в основному учні середніх шкіл і професійних навчальних закладів, знаходяться, як правило, на утриманні батьків або держави;

– 17–19 років – юнацтво. Біологічно це період завершення фізичного дозрівання, вік самовизначення – початку самостійної професійної діяльності або вибору і здійснення якісно нової професійної навчання. Починається поділ життєвих шляхів юнаків і дівчат, що надалі призводить до більш глибокої економічної, політичної та культурної диференціації серед них. У цьому віці починається процес соціалізації – набуття майже всієї повноти громадянських прав, а разом із тим розширюється діапазон суспільно-політичних ролей і пов'язаних із ними інтересів і відповідальності;

– 20–24 роки – власне молодь. Людина в цьому віці, будучи дорослим у фізіологічному стосунку, продовжує процес соціалізації. Цю вікову групу насамперед становлять студенти й молоді люди, які завершують основну професійну підготовку, вступають у виробничу діяльність і створюють власні сім'ї;

– 25–35 років – старша молодь. У цьому віці на основі особистого досвіду виробничого й сімейного життя, а також участі молоді в політичних відносинах завершується процес формування зрілої особистості. Молоді люди цього віку переважно знайшли свій шлях у житті.

Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [6] визначено, що перше робоче місце є місцем роботи молодих громадян після закінчення будь-якого навчального закладу або припинення навчання в ньому, завершення професійної підготовки й перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової служби або альтернативної (невійськової) служби. Держава забезпечує працездатній молоді надання першого робочого місця на строк не менше ніж два роки після закінчення або припинення навчання в загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки, а також після

звільнення зі строкової військової служби або альтернативної (невійськової) служби. Дефініцію поняття «молодий працівник» надає ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення» [16], що визначає його як громадянина України віком до 35 років, випускника професійно-технічного або вищого навчального закладу чи територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, продовжує працювати протягом трьох років за кваліфікацією, яку він набув під час навчання, у тому числі незалежно від місця першого працевлаштування.

Деякі вчені до категорії «молодь» зараховують осіб, які не досягли 18 років. Такої думки дотримуються А. Овсянкін і Г. Файнбург. Такий підхід є дискусійним, оскільки пов'язаний більше із закінченням дитинства [17].

А. Якубова в дисертаційному дослідженні визначає молодь як суспільну групу, яка в силу вікових особливостей, психологічного та соціального розвитку не завершила процес соціалізації, потребує додаткової підтримки держави та суспільства [18, с. 11]. Дуже ризиковано зроблено А. Якубовою акцент на незавершеності процесу соціалізації. Тривалість процесу соціалізації передбачити дуже важко. Наприклад, американським ученим Т. Парсонсу соціалізація визнається безперервним пожиттєвим процесом ухвалення людини в суспільство шляхом накопичення соціального досвіду й оволодіння культурою [19, с. 114].

На сьогодні ринок праці молоді прийнято умовно поділити на три вікові групи:

1. Молодь у віці від 14 до 19 років. Є підлітковою групою, яка складається переважно з учнів середніх шкіл, професійних училищ, технікумів, студентів початкових курсів вищих навчальних закладів. Ця категорія молоді практично не залучена до професійної трудової діяльності, у більшості випадків спостерігається «тіньове» працевлаштування.

2. Молодь у віці від 20 до 24 років. Цю групу становлять студенти, випускники різних рівнів навчальних закладів, ті молоді люди, які закінчують або закінчили професійну підготовку і знаходяться в пошуках роботи. Низька кваліфікація й відсутність досвіду роботи – «мінуси», які перешкоджають вдалому працевлаштуванню цієї категорії молоді.

3. Молодь у віці від 25 до 29 років. Ця найбільш конкурентоспроможна група, що характеризується досвідом і зрілістю. Молоді люди цієї групи вже визначилися у виборі своєї професії, мають уже певний стаж роботи, кваліфікацію. Саме вони мають перевагу на ринку праці, порівняно з юніми випускниками різних навчальних закладів [20].

Н. Тихомиров, Д. Гордон і Є. Клопов, розглядаючи зміст поняття «молодь», виокремлюють умовно дві групи всіх людей молодших за 30 років: перша – переважно студентство, тобто ті, хто не розпочав самостійної трудової діяльності, друга – ті працюючі, які не створили власної сім'ї [21, с. 107]. Таке визначення є досить дискусійним, оскільки сучасні тенденції говорять про те, що більша частина молоді не бажає створювати сім'ю після закінчення навчання в закладах освіти, також варто враховувати, що молоді люди також тривалий час можуть залишатися безробітними за власним бажанням або через інші об'єктивні чи суб'єктивні причини.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що, визначаючи нижню вікову межу 14–16 років як складову поняття «молодь», учені виходять із того, що саме цьому вікові притаманні особливості фізичного розвитку людини як період статевої зрілості.

При визначенні верхньої вікової межі складової поняття молоді повинні бути враховані такі критерії, як освітньо-кваліфікаційний рівень, початок трудової діяльності, фінансова незалежність, зміна сімейного стану шляхом реєстрації шлюбу та/або народження дитини. Однак зрозуміло, що в житті такі події мають індивідуальний характер. На сьогодні необхідне розроблення такого визначення поняття «молодь», яке буде прийнятним для законодавчого закріплення в нормах вітчизняного трудового права, особливе значення має поєднання вікового й освітнього критеріїв. Складові, які визначають сутність поняття «молодь», мають свій вплив на механізм реалізації та права на працю молоді.

Аналізуючи вищевикладене, урахувавши особливий статус молоді в трудових правовідносинах, «молодь» пропонується розглядати як окрему категорію працівників віком від 14 до 28 років, що характеризується особливим правовим статусом, оскільки враховує вікові межі поняття «дитина» (до досягнення 18 років). У зв'язку з цим особливий статус, по-перше, залежить від можливості самостійної реалізації трудових прав та обов'язків при досягненні відповідного віку, по-друге, полягає в необхідності створення умов і гарантій держави для реалізації молоддю права на працю в повному обсязі.

Література:

- Біленький Є.А. Словник соціологічних термінів і понять / Є.А. Біленький, М.А. Козловець. – К. : Кондор, 2005. – 372 с.
- Frith S. The Sociology of Youth / S. Frith. – London : Open University Press, 1984.
- Добрынина В.И. Молодежь России: три жизненные ситуации: специализированная информация / В.И. Добрынина, Т.Н. Кухтевич, С.В. Туманов. – М. : ИНИОН РАН, 1998. – 115 с.
- Философский энциклопедический словарь / глав. ред. Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев и др. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 836 с.
- Боряз В.Н. Молодежь: методологические проблемы исследования / В.Н. Боряз. – Л. : Наука, 1973. – 155 с.
- Про сприяння соціального становлення та розвитку молоді в Україні : Закон України від 05.02.1993 р. № 2998-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – Ст. 167.
- Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-ІІІ // Офіційний вісник України. – 2002. – № 7. – С. 1. – Ст. 273.
- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-ІV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – С. 7. – Ст. 461.
- Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VІІІ (зі змінами та доповненнями). – К. : Видавничий дім «Ін-Юре», 2014. – 173 с.
- The World Programme of Action for Youth. – Printed at the United Nations, New York, 2010. – 75 p.
- UNESCO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://en.unesco.org>.
- Молоде покоління України про себе і суспільство : довідкові матеріали за підсумками соціального опитування юнаків та дівчат України у травні 1996 року // Інформат. зошит. – 1996. – № 4. – 92 с.
- Шебанова А.И. Дифференциация правового регулирования труда молодежи / А.И. Шебанова // Советское государство и право. – 1970. – № 5. – С. 122.
- Шотова Ю.М. Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні : [монографія] / Ю.М. Шотова. – К. : АПСВ, 2007. – 192 с.
- Соціологія : [підручник] / [В.П. Андрущенко, В.І. Волович, М.І. Горлач та ін.] ; за ред. В.П. Андрущенко, М.І. Горлача. – 3-є вид. – К. ; Харків : Сдинороз, 1998. – 624 с.
- Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VІ // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 24. – Ст. 243.
- Овсянкин А.Д. Охрана труда / А.Д. Овсянкин, Г.З. Файнбург. – Владивосток : ФГОУ ВПО ПИГМУ, 2007. – 449 с.
- Якубова А.С. Удосконалення правового регулювання реалізації права молоді на працю в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право, право соціального забезпечення» / А.С. Якубова. – Луганськ, 2013. – 18 с.

19. Гранкина Р.М. Проблема социализации личности старшеклассников в отечественной педагогике и школе 60–80-х годов XX века / Р.М. Гранкина, В.В. Макаев. – Пятигорск : Издательство ПГЛУ, 2001. – 174 с.
20. країна: аспекти праці // Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – 2014. – № 7.
21. Тихомиров Н. Изучение жизни рабочих и вопросы социалистического планирования / Н. Тихомиров, Д.Гордон, С. Клопов // Рабочий класс и современный мир. – 1971. – № 1. – С. 107–113.

Грицай Ю. В. Составляющие, определяющие сущность понятия «молодежь»: современные подходы

Аннотация. В статье проанализированы подходы к определению понятия «молодежь». Исследуется определение понятия «молодежь» в философии, социологии, психологии и юридической науке. Молодежь рассматривается как социально-правовая категория. Осуществлено научно-теоретическое исследование составляющих, опре-

деляющих сущность понятия «молодежь», которые имеют влияние на механизм реализации юридических гарантий и права на труд.

Ключевые слова: молодежь, несовершеннолетние, особая социально-демографическая группа.

Gritsay Y. The components that define the essence of the concept of “youth”: current approaches

Summary. In the article the approaches to the definition of “youth”. Study the definition of “youth” in philosophy, sociology, psychology and legal science. Youth is considered as a socio-legal category. Done scientific and theoretical research components that define the essence of the concept of “youth” that have an impact on the mechanism of implementation of legal safeguards and the right to work.

Key words: youth, underage, special socio-demographic group.